

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

*Байда Л. А.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ КРІЗЬ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОЇ ХОРОВОЇ МУЗИКИ

У статті розглядаються проблеми мистецької освіти студентів педагогічних університетів, формування їхніх ціннісних орієнтацій засобами української духовної хорової музики, пропонуються шляхи їх вирішення.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, естетичні цінності, вокально-хорова підготовка, навчальна діяльність, мистецька освіта

Українці, як великий слов'янський народ, вистояв, незважаючи на століття бездержавності, утисків, геноциду, лише завдяки величезному духовному потенціалу, сконденсованому у національній культурі, вагомою складовою котрої є духовна хорова музика.

Шедеври церковної хорової музики творили безіменні регенти і професійні композитори, а також сам народ, для якого духовний спів був очищенням душі, одним із засобів самозбереження. Сьогодні технічні досягнення цивілізації, спокуса матеріальними благами змушують молодь, майбутніх учителів музики зокрема, з одного боку, шукати шляхи і механізми актуалізації й адаптації традиційних загальнолюдських цінностей до нових реалій. З другого – величезний потенціал духовності залишається істотно не задіяним в українському соціокультурному просторі. Розкриття в цьому контексті потенціалу української духовної хорової музики та шляхів його реалізації – є **метою статті**.

У публікаціях В. Крисаченка, М. Степика, О. Власюка, С. Здіорука, О. Козаренка, А. Оганова, М. Поповича, М. Федоріва започатковано часткове розв'язання проблеми формування естетичних цінностей особистості.

Культура і релігійне життя українського народу тісно переплетені між собою. Розвиток українського музичного мистецтва впродовж століть засвідчує тісний взаємовплив релігії та духовної культури України.

Особливістю української музичної культури є те, що церковний хоровий спів і духовна хорова музика мають давні традиції, а трансляція та збереження музичного досвіду відбувалася завжди завдяки традиції. Відродження церковно-релігійної культури в Україні у наші дні зумовило відродження й української духовної хорової музики як невід'ємної складової богослужіння. У кінці ХХ – початку ХХІ ст. простежується неабиякий інтерес до цього глибоко духовного виду храмового мистецтва. В умовах сьогодення відбувається осмислення цього феномену на побутово-обрядовому, мистецькому та філософському рівнях.

Філософський рівень осмислення цього явища може бути представлений у трьох напрямках:

– *теологічний* напрям – дослідження церковної музики з позицій визнання божественної природи цього феномену;

– *історико-описовий* напрям, де головним чином подається періодизація церковної музики;

– *мистецтвознавчий* напрям – дослідження феномену як окремого, самодостатнього виду професійного мистецтва.

Щодо *побутово-обрядового* рівня осмислення церковно-релігійної культури, то це:

– активізація використання такої музики як під час богослужіння, так і поза ним;

– опанування і вдосконалення суб'єктами музично-естетичного простору (світськими та церковними хорами, учасниками богослужінь), простого церковного співу, а також музично-духовних композицій, що охоплюють період від кінця ХVІІІ до початку ХХІ століття;

– створення початкових та середніх регентських шкіл (курсів) при духовних семінаріях, монастирях і в недільних школах для підготовки спеціалістів нижчої та середньої ланки регентської справи;

– введення зразків духовно-музичних композицій різних епох до навчального репертуару диригентсько-хорових класів середніх та вищих навчальних музичних закладів.

Мистецький рівень осмислення церковної музики виявляється у створенні новітніх зразків сучасної духовної музики, організації численних хорових конкурсів та фестивалів. Вже виявилися окремі диригенти-хормейстери та хорові колективи, що плідно працюють у цьому напрямку. Серед них безсумнівними лідерами сьогодні є Національна капела України "Думка" (художній керівник і головний диригент – Євген Савчук), камерний хор "Київ" під орудою Миколи Гобдича, камерний хор "Кредо", яким керує Богдан Плїш та багато інших. Жіночий хор "Павана" Інституту мистецтв

НПУ імені М. П. Драгоманова також поряд з цими колективами.

Дисципліни гуманітарного, світоглядно-культурологічного та художньо-естетичного циклу, у числі яких і заняття у хоровому класі, знаходяться у центрі проблем, пов'язаних з формуванням ціннісних орієнтацій студентів, заснованих на гуманістичних цінностях культури і освіти. На думку Г. М. Падалки, – “...переакцентування педагогічного мислення із завдань вузько-мистецького на широкий художньо-гуманістичний розвиток учня – нагальна потреба удосконалення сучасної мистецької освіти” [8, с. 59].

Сфера прояву естетичного поширюється на все буття людини, що дає підставу вважати його разом з етичним і релігійним початковою мірою антропологічного виміру суспільства. Немає такого явища, предмета, який не міг би стати об'єктом естетичного сприйняття. Виділити універсальні об'єктивні властивості як естетично значущі – проблематично. Може йти мова лише про пошук істотно відносних закономірностей, тенденцій, типологічних і концептуальних моделей, про інтерпретацію культурних парадигм, національної ментальності, підходах, заснованих на плюралістичній методології.

У створенні естетичних цінностей домінує суб'єктивне. Класичне визначення універсального, інваріантного критерію естетичної якості запропонував ще І. Кант, згідно якому таким критерієм є “незацікавленість суджень смаку”, “доцільність без мети”, при яких виникає почуття задоволення, не обтяжене прагматичними інтересами й метою [5, с. 322].

Естетичні цінності артикулюють себе через форму, символ, метафору. Вони чуттєво-конкретні й містять елементи абстрагування, ідеалізації, символізації тощо. Мова і значення естетичного будується на уяві та асоціаціях. На думку О. Козаренка, саме “галузь виразних форм, даних як самостійна й чуттєво безпосередньо сприймана цінність” є предметом естетики [6, с. 461].

В естетичних судженнях студентів, з одного боку, відсутня необхідність підкорення нормативним вимогам, всезагальним встановленням. Тому й самі норми тут досить динамічні. Звідси виключно високий ступінь свободи естетичного вибору. Багатозначність естетичної цінності – наслідок суб'єктивної свободи. Різноманіття оцінок обумовлене різноманіттям естетичних смаків. З другого боку, жорсткі нормативні вимоги поширюються, наприклад, на релігійне мистецтво з його проникненням у церковний простір.

Естетичні цінності культивують індивідуальну свободу, співвіднесену з внутрішнім світом людини, з потребою зрозуміти й виразити себе.

Естетичне породжується індивідуальністю й останній адресовано.

Існує два види цінностей, що духовно опромінюють людське життя – релігійні та естетичні. Одні даровані тим, хто сповідує Віру, інші – всьому людству, їх консолідуючий потенціал невичерпний у тому значенні, про яке говорив М. Бердяєв “Без Бога неможливо створити нічого красивого. Без Бога можна створити тільки неподобство” [2].

Християнський виховний ідеал – це образ ідеальної людини. Осмислюючи, виконуючи хоріві антифони (Хоровий концерт № 24 “К Тебе, Господи, возову” А. Веделя, “Херувимську пісню” з Літургії С. Пекалицького, “Єдинородний сине” з Літургії М. Дилецького, “Ангел вопієше” М. Вербицького, “Богородице Діво” К. Стеценка та ін.), або інтерпретуючи хоріві духовні твори сучасних українських композиторів – В. Степурка, Л. Дичко, В. Зубицького, А. Гаврилець, Є. Станковича, В. Польової, В. Камінського, О. Козаренка, М.Шуха – душа майбутнього вчителя знаходиться ніби між небом і землею, втілюючи у живому звучанні християнські духовні ідеали. Наприклад, виконуючи хоріві номери з “Літургії святого Іоанна Златоуста” (“Милость мира. Тебе поєм”), майбутні учителі музики осягають характер і хоріві особливості творчості А. Веделя, творчий стиль композитора, що формується на перетині барокових, класичних, передромантичних тенденцій, утворюючи складний синтез, в якому виразно відчуваються впливи традиційної української та західноєвропейської музики. Духовні твори А. Веделя відрізняються єдністю слова і музики, мелодичною щедрістю, ритмічною складністю, багатоманітністю фактури, витонченістю і довершеністю малих форм і водночас майстерністю хорівого письма. Глибоко національна, яскраво образна музика Веделя й сьогодні хвилює та зворушує. Втілюючи складну гаму почуттів, вона розкриває складний, драматичний і водночас ліричний, відкритий світ людини.

Виводячи виконання духовної хорівої музики з рамок суто релігійного призначення, ми розглядаємо цей феномен як такий, що виявляється не лише в рамках богослужіння, конкретного ритуально-обрядового дійства, а як сутність людиноцентричного характеру.

Естетична теорія до ХХ століття свої ціннісні параметри поєднувала переважно з пізнавальною природою творчості. У науковому побуті переважали поняття мімесису, наслідування, відтворення, віддзеркалення. Мистецтво порівнювали з дзеркалом, поверненим до зовнішнього світу. Воно прагнуло відображення прекрасного й гармонійного.

Естетика минулого століття звернулася насамперед до внутрішнього світу людини. Провідною стала ідея самовираження митця. Така зміна в

ціннісній орієнтації мистецтва пояснюється руйнацією колишніх ідеалів, особливо просвітницьких, що обіцяли благоденство людині й життєдайне перетворення суспільства і культури. Такий поворот у суспільній свідомості передбачали філософи життя, персоналісти і екзистенціалісти. Естетичні цінності стали сприйматися автономними, самоцінними й самодостатніми.

Ще з язичництва віра й мистецтво, взаємопроникаючи одне в одне, обдаровували світову культуру немінучими духовними цінностями. Що ж до культового мистецтва справедливою, на думку П. Флоренського, є теза: “іконою не милуються, на неї моляться” [11]. У класичній іконі, наприклад, ми маємо “паритет” між релігійним і естетичним. З погляду богослов’я, культура є наслідком релігії, тому П. Флоренський слушно стверджував, що культура є побічним пагоном культу.

Сьогодні багато церков зближуються із модерністським мистецтвом, адаптивність до якого зумовлена немінучістю визнання церквою особливої значущості для неї естетичних цінностей, необхідності їх постійного оновлення.

З другої половини минулого століття упевнено заявив про себе постмодернізм, в якому визнання самодостатності естетичного досягає таких границь, що воно практично не дистанціюється від зовнішнього світу й подібно стародавньому міфу стає такою ж реальністю, як і все навкруги. Постмодернізм істотно відмовився від цінностей класичної естетики. У ньому аполонійське витісняється діонісійським, гармонійна впорядкованість класичних зразків змінюється дисгармонійністю й алогізмом. У художньому процесі відсутня будь-яка визначена творча домінанта. Постмодернізм з його філософією різноманітності (деконструктивізму) заперечує структурну цілісність форм, віддаючи перевагу мозаїчності та еkleктизму, абсурду й хаосу, скептицизму та ентропії.

Беручи до уваги той факт, що українська духовна музика є музично-естетичним виразником українського православ’я й загалом духовності, її можна вважати феноменом, що поєднує в собі два широкомасштабні складники філософського рівня осмислення: музику та релігію в її українсько-православній інтерпретації.

Духовна хорова музика є одним із найвпливовіших чинників формування світогляду майбутніх учителів музики. Від Знаменного розспіву до духовних творів сучасних українських композиторів вона була і залишається моментом Істини. Народжені зі слів молитви і текстів Святого письма, українська духовна хорова музика постає могутнім імпульсом для розвитку загальної культури майбутніх педагогів. Сучасний вчитель музики

має стати саме тим майстром, діяльність якого сприятиме вивченню та популяризації християнської спадщини українського народу, релігійна і культурна традиція якого є невичерпним джерелом духовності.

З вищевказаного можна зробити висновок про те, що в процесі вокально-хорової підготовки майбутнього вчителя музики відбувається формування естетичних орієнтацій, становлення духовності як професійно значущої якості, що забезпечує творчий розвиток студентів. Перспективи вивчення означеної проблеми полягають у визначенні закономірностей розгортання вокально-хорової підготовки майбутнього вчителя музики з урахуванням особливостей функціонування в освітніх закладах різного соціокультурного призначення.

Використана література:

1. Андрущенко В. П. Національна доктрина розвитку освіти: потреба, принципи, пріоритети. Управління якістю професійної освіти: збірник наукових праць. – Донецьк: ТОВ “Лебідь”, 2001. – 372 с.
2. Бердяев Н. А. Смысл истории. – М.: Мысль, 1990. – 175 с.
3. Власюк О. С. Український соціум / за ред. В. С. Крисаченка / Власюк О. С., Крисаченко В. С., Степико М. Т. [та ін.]. – К.: Знання України, 2005. – 792 с.
4. Дулин П. Г., Ковалевич В. В. Роль православия в социально-психологической реабилитации человека, живущего в постсоветском пространстве // Стратегія соціально-психологічного та медико-біологічного забезпечення життєдіяльності людини: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Миколаїв: МДУ, 2005. – С. 48-53.
5. Кант И. Соч. : в 6 т. – М., 1966. – Т. 1. – 654 с.
6. Козаренко О. Феномен української національної музичної мови / ред. І. Пясковський, О.Купчинський. – Львів: НТШ 2000. – С. 122-123.
7. Оганов А. А. Эстетические идеалы // Философия: Университетский курс / под общ. ред проф. С. А. Лебедева. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2003. – С. 454-478.
8. Падалка Г. М. Модернізація мистецької освіти як наукова проблема // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського (зб. наук. праць), спец. вип. “Мистецька освіта: сучасний стан і перспективи розвитку”. – Ч. 1. – Одеса, ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2006. – 268 с.
9. Попович М. В. Концепція національної ідеї та механізми її впровадження // Національна ідея і соціальні трансформації в Україні / М. В. Попович, А. М. Єрмоленко, В. Б. Фадєєв, Г. Ю. Носова [та ін.]. – К.: Український Центр духовної культури, 2005. – С. 5-25.
10. Федорів М. Українські Богослужбові співи з історичного й теоретичного огляду.– Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1997.
11. Флоренский П. Столп и утверждение истины. – Т. 1. – М., 1990.

Байда Л. А. Формирование эстетических ценностей будущих учителей музыки сквозь призму украинской духовной хоровой музыки.

В статье рассматриваются проблемы художественного образования студентов педагогических университетов, формирования их ценностных ориентаций средствами украинской духовной хоровой музыки, предлагаются пути их решения.

Ключевые слова: *ценностные ориентации, эстетические ценности, вокально-хоровая подготовка, учебная деятельность, художественное образование.*

BAYDA L. A. Forming aesthetic values of future music masters through the prism of Ukrainian sacred choral music.

This article deals with the problem of the art and pedagogical training of the students who are studying at the Pedagogical University and proposes new ways of their solution. It is important today that the main task of the pedagogical science is to make system of the art and pedagogical training of future teacher of music.

Keywords: *the art and pedagogical education, the scientific activity, the artistic training.*

Бондаренко В. Ф.
Київська державна академія водного транспорту

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ У США

Автор аналізує основні концептуальні засади становлення і розвитку вищої професійної освіти у США, виокремлено основні філософські ідеї, передумови та чинники.

Ключові слова: *вища професійна освіта, США, ленд-грант коледжі.*

Успішне розв'язання завдань в галузі вищої професійної освіти, які стоять перед нашою державою, неможливе без глибокого аналізу її педагогічної спадщини, а також спадщини інших розвинених країн, зокрема США. Це не лише сприяє розширенню педагогічного світогляду, а й допомагає розвитку творчого критичного ставлення до минулого та до сучасних проблем. Більшість вітчизняних освітян згодні з тим, що у вищій освіті США є чимало цінного, що вимагає об'єктивного дослідження і переосмислення її досвіду для подальшої екстраполяції в Україні з урахуванням національних особливостей.

Вища професійна освіта США опікується підготовкою спеціалістів для розвитку виробничих та споріднених з ними галузей економіки країни, а також поширенням наукових та технічних досягнень в цих галузях. Необхідно підкреслити, що вища професійна освіта США має глибоке історичне коріння. Не можна зрозуміти сучасний стан та перспективи подальшого розвитку вищої професійної освіти у США без осмислення взаємозв'язку між розвитком освіти та всього суспільства на різних історичних етапах з позицій сучасності [6; 10].

Аналізуючи соціально-економічні та соціально-політичні передумови становлення вищої професійної освіти США, ми дійшли висновку, що воно здійснювались в умовах демократизації суспільства одночасно з індустріальною революцією, розвитком природничих наук та народної освіти (рис. 1) [3; 8; 12; 14; 15].

Одним із факторів, який стимулював розвиток ВАО США, був розвиток